

liği sebebiyle sık sık Hızır ve âb-ı hayât ile birlikte zikredilerek tenâsüp yapılır: “Teşne-dil olsa Hızır âb-ı hayâta ne aceb / Dem-i İshâ-leb için çeşme-i hayvan dökülür” (Şeyhî). İshâ, Cebrâil vasıtasıyla Meryem’in top-rağında yetişmiş nâdide bir güldür: “Can buldu gül nesîm-i bahâr ile hâkte / Benzetsem oları n’ola İshâ vü Meryem’e” (Nev’î). Bu arada ince ve zayıf görünüşüyle hilâl ehl-i tecrîd olan Hz. İshâ’ya benzetilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mevlânâ, *Fihî mâ fih* (trc. Ahmet Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın), İstanbul 1994, bk. İndeks; Rabgûzî, *Khâşû’-l-enbiyâ* (nşr. Aysu Ata), Ankara 1997, I, 236-246; a.e.: *The Stories of the Prophets* (nşr. ve trc. H. E. Boeschoten v.dğr.), Leiden 1995, I, 383-397; Süleyman Çelebi, *Vesiletü’n-necât: Mevlid* (haz. Ahmed Ateş), Ankara 1954, s. 29-30; Yazıcıoğlu Muhammed, *Muhammedîye* (nşr. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, II, 318-322; Ahmed Bîcân, *Envârü’l-âşîkin*, İstanbul, ts., s. 172-185, 371-372; Neşâtî, *Hilye-i Enbiyâ* (haz. H. İbrahim Şener, *DÜİFD*, I [1983], içinde), s. 299-300; Ali Nihad Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler*, İstanbul 1936, I, 6; III, 66; IV, 45, 48; a.mlf., *Şeyhî Divanını Tcdkik*, İstanbul 1964, s. 246-247, 252-254; TCKYK, s. 348-353; Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (İstanbul 1943), İstanbul 1984, s. 125-126; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 157; Mehmed Çavuşoğlu, *Necâti Bey Divânı’nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 36-37; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mesnevî Şerhi*, İstanbul 1973, II, 99-102; III, 46-51; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa’nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 29-30, 99, 146-147; E. Kemal Eyüboğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1973-75, I, 139; II, 262; Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi’râc-nâmeler*, Ankara 1987, s. 237, 254-255; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlili)*, Ankara 1987, s. 70-71; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 501-503; M. Nejat Sefercioğlu, *Nev’î Divânı’nın Tahlili*, Ankara 1990, s. 27; Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü’l-hikem Tercüme ve Şerhi* (nşr. Mustafa Tahralı – Selçuk Eraydın), İstanbul 1990, III, 123-207, 355-382; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, Ankara 1990, I, 112-114; II, bk. İndeks; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1992, s. 219-221; Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, Ankara 1993, s. 337-338; İsmet Cemiloğlu, 14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüşası Üzerinde Sentaks İncelemesi, Ankara 1994, s. XIV-XV; Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, Ankara 1998, s. 299-302; Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevî*, İstanbul 1999, s. 105-106; Nevîn Akkaya, *Türk Halk Şiirinde Özel Adlar*, Balıkesir 1999, s. 124-125, 614; ayrıca bk. İndeks; Mustafa Uzun, “Hilye”, *DİA*, XVIII, 46.

MUSTAFA UZUN

İŞÂ b. ABDÜLAZİZ

(bk. İSKENDERÂNÎ, İshâ b. Abdülazîz).

İŞÂ BEY

(ö. 881/1476 [?])

XV. yüzyıl ortalarında
Üsküp ve Bosna sancak beyliklerinde
bulunan uç beyi.

Kaynaklarda adı İshakbeyoğlu İshâ Bey ve Gazi İshâ Bey olarak geçer. Babası, Üsküp fâtihî meşhur Osmanlı uç beylerinden Paşa Yiğit’in evlâtlığı olup sonradan buranın idaresini üstlenen İshak Bey’dir. Bazı kaynaklarda onun büyük bir hristiyan aileye mensup olduğu da belirtilir (İnalçık, *Fatih Devri*, s. 149). İshâ Bey’in Dubrovnik beyleriyle olan yazışmalarında, ailenin Bosna’nın aristokrat sülâlelerinden Kosaç ve Pavlovicler’le akraba olduğundan söz edilmektedir. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur; ayrıca kaynaklarda Rumeli’de faaliyet gösteren diğer İshâ beylerle zaman zaman karıştırılmıştır.

Üsküp sancak beyi olan babası İshak Bey’in yanında Balkanlar’daki fütuhata katılan İshâ Bey kardeşleriyle birlikte Kosova, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Bosna bölgelerinde mücadele etti. Zamanla hem kumandan hem idareci olarak şöhret kazandı. 843’te (1439) Sırp despotluğuna son verildiği sırada Üsküp sancak beyiliğinde bulunduğu sanılmaktadır. 1444 yılı başlarında babasının ölümünün ardından onun yerine Semendire (Smederevo) sancak beyliğini üstlendi. 24 Rebiülevvel 848’deki (11 Temmuz 1444) Sagedin Anlaşması ile Semendire Sırbistan’a bırakılınca yeniden Üsküp’e döndü. Bu arada II. Murad’ın Varna (848/1444) ve II. Kosova (852/1448) savaşlarına katıldı; bu mücadelelerde büyük yararlılıklar gösterdi (*Gazavât-ı Sultân Murâd*, s. 65; Hoca Sâdeddin, I, 394). II. Mehmed devrinde (1451-1481), Balkanlar’daki fetihlerde önemli rol oynayan uç beyleri arasında yer aldı. Özellikle Sırbistan ve Bosna bölgeleri onun ve kardeşi Mustafa Bey’in faaliyet sahasını oluşturdu (*İA*, VIII, 613). 859’da (1455) önemli gümüş madeni yataklarına sahip olan Novaberda’nın fethi için II. Mehmed’e haber gönderdi ve padişah tarafından kalenin teslimini teklif etmekle görevlendirildi. Kale müdafilerine yaptığı teslim teklifi reddedilince, Osmanlı ordusu burayı kısa süren bir kuşatma sonunda ele geçirdi (Neşrî, II, 719). II. Mehmed’in daha sonra Bosna’ya akına gönderdiği İshâ Bey bu görevi de başarıyla yerine getirerek Üsküp’e döndü (İbn Kemâl, VII. Defter, s. 118). 860’taki (1456) başa-

risız Belgrad Kuşatması’nda önemli hizmetlerde bulundu. Osmanlı ordusunda bozgunluk emâreleri görüldüğü ve bir kısım askerin geri çekildiği sırada bizzat padişahın yanında bulundu ve savaş mahallini terketmedi. Nitekim İbn Kemal savaşa katılan birinden naklen, II. Mehmed’in bulunduğu yere yapılan saldırı sırasında padişahın çok ciddi bir tehlike altında kaldığını, bir yanında İshakbeyoğlu İshâ Bey’in, diğer yanında Uzguroğlu İshâ Bey’in bulunduğunu, İshâ Bey’in kardeşi Mustafa’nın da Macarlar’la ön sırada çarpıştığını, savaşın şiddetli bir anında İshâ Bey’in padişahın bulunduğu yerden biraz uzağa düştüğünü, sonradan yeniden toplanıp yetişen diğer askerlerle birlikte padişahın etrafını çeviren Macar askerlerini geriye püskürttüklerini yazar (a.g.e., VII. Defter, s. 133-134).

863’te (1459) Semendire’nin ikinci defa fethine katılan İshâ Bey burada da önemli görevler üstlendi. Kalenin teslim olması için Vezîriâzam Mahmud Paşa tarafından Alibeyoğlu Ahmed’le birlikte görevlendirildi. Kalenin zaptından sonra da Mahmud Paşa ile birlikte seferlere katıldı (Tursun Bey, s. 97; İbn Kemal, VII. Defter, s. 148). 868’de (1463) Bosna bölgesinin zaptının ardından Bosna sancak beyi oldu, bu görevini 874’e (1469) kadar sürdürdü. Onu uç beyleri arasında “hüsni-i tedbir sahibi, kesret-i hadem ve fart-ı haşemle mukaddem” bir bey olarak tanıtan İbn Kemal, 875’te (1470) Eğriboz’un alınmasından sonra Mora’daki Vostitza üzerine gönderildiğini, kaleyi muhasara eden İshâ Bey’in buranın ele geçirilmesinde önemli rol oynadığını belirtir (*Tevârih-i Âli-Osmân*, VII. Defter, s. 293-295). Ayrıca yine onun, Otlukbeli Meydan Savaşı sırasında (878/1473) II. Mehmed tarafından Rumeli’de Macar sınırını muhafaza etmekle görevlendirildiği, İshâ Bey’in Macarlar’la hoş geçinerek barış yapma isteklerini müsaait karşılığında ve onları oyaladığı ifade edilir (a.g.e., VII. Defter, s. 371). Dolayısıyla İshâ Bey’in aynı zamanda mahir bir siyasetçi olduğu ve ordunun Anadolu’da bulunduğu kritik bir ortamda Rumeli uç bölgesinde herhangi bir karşı hareketi önlemeye çalıştığı anlaşılmaktadır. İshâ Bey’le ilgili olarak Osmanlı kaynaklarındaki son haber, onun 881’de (1476) Morova bölgesindeki bazı hisarları yıktığına dairdir (Oruç b. Âdil, s. 130). Öte yandan Üsküp’te yaptırdığı İshâ Bey Camii’nin kitabesi 880 (1475) tarihine taşınmaktadır. Bu bilgileri, muhtemelen 1476 yılı civarında Üsküp’te vefat etmiş olabilece-

ğini düşündürmektedir. Oğlu Mehmed Çelebi, babasının Üsküp'teki imaretine Edirne'deki Uzgaş köyünü vakfetmiştir (890/1485; Gökbilgin, s. 333-334).

Üsküp ve Bosna serhaddinde kudretli bir uç beyi olarak faaliyet gösteren İsa Bey hakkında bazı menkıbevi hikâyeler de ortaya çıkmıştır. 1448 Kosova Savaşı sırasında kendisi ve babasıyla ilgili bir menkıbe İbn Kemal eserine almıştır (*Tevârih-i Âl-i Osmân*, VII. Defter, s. 537-538). Sancak beyliği sırasında Osmanlılar'a tâbi harağ-güzâr statüsündeki Dubrovnik'le ticarî münasebetleri geliştiren (1451) İsa Bey'in Üsküp sancak beyi olarak 1455'te Üsküp vilâyeti hariç olmak üzere Zvečan, Jeleč, Sjenica, Ras, Nikšić, Sarayova (Sarajevo, Saraybosna), Kalkandelen (Tetovo) bölgelelerinden tahsis edilen hasırlarının tutarı yıllık 763.000 akçeye ulaşmaktaydı. Söz konusu bölgelerde kendisinin hizmetinde olduğu tahmin edilen hristiyan sipahiler de bulunmaktaydı. Kalkandelen dışındaki diğer bölgelerde 189 timardan 160 kadarı kendi adamlarının elindeydi. Kalkandelen'de yine onun bölgesinde timar sahibi olan kırk bir hizmetkârı bulunuyordu. İsa Bey'in taalluku olarak zikredilen hristiyan timar sahipleri, gulâm statüsünde değil hizmetkâr olarak defterlere kaydedilmişti. Bunlar, muhtemelen bir timar bulamadıkları için İsa Bey'in hizmetine girmiş olan hristiyan askerler olmalıdır (İnalçık, *Fâtih Devri*, s. 149-150; Şabanović, *Krajište Isa Bega Ishakovića*, s. XLVII-LVI, 3-22, 23-51, 52-57, 60-66, 67-94, 95-116).

Sancak beyi olarak sağladığı büyük gelirlerin bir bölümünü hayrata sarfeden İsa Bey Üsküp'te kendi adını taşıyan bir cami (İsa Bey Camii), mescid, kervansaray, hankah, medrese yaptırdı; ayrıca su kemerleri inşa ettirerek şehrin su ihtiyacını karşıladı. Bu eserlerden medrese ve han-

kah için tanzim ettirdiği Safer 874 (Ağustos 1469) tarihli bir devakfiyesi bulunmakta olup bu vakfiye Gliša Elezoviç tarafından yayımlanmıştır (Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri III/3*, s. 250-252). Vakfiyeden anlaşıldığına göre hankah / zâviyenin mutfağı bir imaret görevi yapmakta ve buradan ihtiyaç sahiplerine yiyecek verilmekteydi. Vakfiyede sözü edilen kütüphaneden bugün bir iz kalmamıştır. Tahsis edilen vakıfların ise çok büyük ve zengin olduğu, birçok arazi, dükkân, değirmen ve bağı içine aldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca İsa Bey, yeni fethedilen Ras ve Hodidjen (Hodidede ya da bugünkü Saraybosna'nın doğusunda Gradište kasabası, bk. Şabanović, *Krajište Isa Bega Ishakovića*, s. 60) adlarıyla anılan bölgelerde Yeni Şehir (Novi Pazar-Sandžak) ve Sarayova şehirlerinin kurulmasında yaptırdığı eserlerle önemli rol oynadı. Nitekim Kemurazâde Seyfeddin, Sarayova'da II. Mehmed adına bir cami yaptırdığını (862/1458), Hünkâr Camii (Careva Džamija) adıyla bilinen caminin bundan dolayı yaptırının değil sultanın adını taşıdığını yazar (*TOEM*, II/12 [1329], s. 774-776). Ayrıca yine Sarayova'da Bentbaşı'nda, Kolobara Hanı ve Çarşısı (1462) yanında mesnevi tekkesi, imaret, han ve hamam inşa ettiren İsa Bey, bunlar için Cemâziyelevvel 866 (Şubat 1462) tarihli bir vakfiye de düzenlemiştir. Vakıf gelirleri arasında değirmen, nehir kenarında hanın yanında yaptırılan dükkânlar, civarındaki bazı köy ve mezralar bulunmaktadır (Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II/3*, s. 389-391). Özellikle yaptırdığı sarayın muhteşem olduğu ve bundan dolayı şehre Sarayova adının verildiği rivayet edilir. Nitekim 1489 tarihli bir kayda göre Sarayova'nın bulunduğu yer Brodaca adlı köyün ekin-

liği olup burası daha sonra İsa Bey tarafından alınarak imar edilmiştir (Şahin, s. 22). Bu bakımdan İsa Bey aynı zamanda Sarayova'nın kurucusu olarak da anılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân (nşr. Halil İnalçık – Mevlûd Oğuz), Ankara 1978, s. 65; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 145-146; Tursun Bey, *Târih-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1971, s. 97, 136; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 130; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 311; II, 719; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VII. Defter, s. 116, 118, 124, 133-134, 148, 293-295, 371, 537-538; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 394, 452-454; *Sticill-i Osmânî*, III, 610; Muvakkit, *Târih-i Diyâr-ı Bosna* (Kemura'nın *Balkanski Institut u Sarajevu*'daki yazma nüshası), I, 57; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 333-334; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar: I*, Ankara 1954, s. 149-150; a.mlf., "Murad II", *İA*, VIII, 613; Hazim Şabanović, *Krajište Isa Bega Ishakovića Zbirni Katastarski Popis iz 1455. Godine*, Sarajevo 1964, s. XLVII-LVI, 3-22, 23-51, 52-57, 60-66, 67-94, 95-116; a.mlf., "Pitanje Turske Vlasti u Bosni do Pohoda Mehmeda II 1463.g.", *Godišnjak Istoriskog Društva Bosne i Hercegovine*, VII, Sarajevo 1956, s. 37-51; a.mlf., "Ishakovići", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1960, IV, 371; a.mlf., "Ishakovići", *Vojna Enciklopedija*, Beograd 1972, III, 653; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II/3*, s. 361-363, 389-391; III/3, s. 250-254; a.mlf., "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *VD*, sy. 3 (1956), s. 195; Safvet Beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet), *Kratka Uputa u Prošlost Bosne i Hercegovine (Od g. 1463-1850)*, Sarajevo 1989, s. 12; a.mlf., *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini (Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Književnosti içinde)*, Sarajevo 1986, s. 376; İlhan Şahin, "Osmanlı Döneminde Sarayova (Saraybosna)'nın Kuruluşu ve Yükselişi (1455-1561)", *Bosna-Hersek*, İstanbul 1992, s. 22; Ciro Truhelka, "Tursko-Slavjensik Spomenici Dubrovačke Arhive", *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXIII, Sarajevo 1911, s. 197; Kemurazâde Seyfeddin Fehmi, "Saray Bosna'da Ebniye-i Hayriyyenin Musavver Tarihî: Hünkâr Câmi-i Şerifi", *TOEM*, II/12 (1329), s. 774-776.

ENES PELİDİA – FERİDUN EMECEN

İSÂ BEY CAMİİ

İzmir'in Selçuk ilçesinde
Aydinoğulları'na ait cami.

Batı kapısında bulunan inşa kitâbesine göre Şevval 776'da (Mart 1375) Aydinoğlu İsa Bey tarafından mimar Ali b. Müşeymeş ed-Dimaşki'ye yaptırılmıştır. Aydinoğlu İsa Bey'in düzenlediği vakfiyesi günümüzde mevcut olmadığından caminin tarihçesine dair eski seyahatnamelerden bilgi edinilmektedir. Evliya Çelebi, ziyaret ettiği yapıyı anlatarak içindeki tez-

İsa Bey
Camii –
Selçuk /
İzmir